

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Навчально-науковий інститут філології та історії
Кафедра історії, правознавства та методики викладання

СИЛАБУС навчальної дисципліни ФІЛОСОФІЯ НАУКИ

Код дисципліни	ОК.1
Освітній рівень	третій (освітньо-науковий)
Статус дисципліни	Обов'язкова
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	013 Початкова освіта
Освітньо-наукова програма	«Початкова освіта»
Обсяг дисципліни	3 кредити ECTS (90 академічних годин)
Види аудиторних занять	лекції, семінарські заняття
Форми контролю	Екзамен

Інформація про викладача

Викладач (ПІБ, науковий ступінь, вчене звання, посада)	Заремський М.Й., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри історії, правознавства та методики викладання
Контактний телефон	+380993855349
E-mail:	ZaremskyiMechyslav@gmail.com
Профіль викладача	https://u.to/uT9UGw
Консультації	Щовівторка з 15:00 до 17:00

м. Глухів, 2020-2021 навчальний рік

1. Анотація курсу

Місце даної дисципліни в програмі навчання. У багатоманітті її виявів, сучасна наука повинна бути представлена філософсько-науковим знанням не меншою мірою, ніж конкретні проблеми наукових досліджень. Без усебічного її осмислення наука з необхідністю примітивізується. Не виявлена, не визначена у найважливіших тенденціях і ознаках, вона починає відзначатися псевдонауковістю, невіглаством, напівзнанням. З іншого боку, й сучасна освіта, навчально-виховний процес також поступово деградує, не ретранслюючи способи та зміст наукового мислення, сам дух наукового дослідництва.

Возз'єднуючи освітні та науково-дослідницькі процеси, механізм, покликаний блокувати тенденції відставання науки чи деградації освіти, формує філософія науки як навчальна дисципліна. Як галузь дослідження, вона закономірно актуалізує навчально-виховні, освітні потреби й інтереси суб'єкта науки, сучасної культури в цілому. Крім того, філософія науки як галузь дослідження, формує історико-наукові, соціокультурні, епістемологічні, методологічні, аксіологічні, світоглядні знання, відтворює також системний характер науки як одну з найважливіших засад наукової ідеології. Вона ретранслює на суспільство ідеї, пов'язані з потребою культуроініціюючої реалізації досягнень, повертає суспільству творчі потенції, визначаючись домінуванням в її змісті особистісного начала, яке є наскрізним для суб'єкт-об'єктного відношення у сучасній науці; у реалізації мети, завдання, функцій філософії науки; в характеристиці історико-наукових досліджень; у виявленні, систематизації історико-наукових фактів; у розробці критерію раціональності тощо.

Філософія науки як навчальна дисципліна – ретрансльована засобами освітньої системи й конституїрована у форми особистісного знання логіка наукових досліджень. Засвоєння філософсько-наукової проблематики у процесі навчання для аспірантів є тим «живим містком», що возз'єднує у їх особистісно-творчому досвіді науку та філософсько-наукові знання. Цей досвід також постає дієво культурозначимим завдяки його тематизації у відповідній навчальній програмі.

Метою викладання курсу «Філософія науки» як навчальної дисципліни є:

- освоєння майбутніми докторами філософії загальних закономірностей, соціальних функцій, природи науки;
- висвітлення та розкриття змісту науково-пізнавальної діяльності як певної соціальної інституції;
- вивчення методології наукового пізнання і методології конкретних, зокрема, психолого-педагогічних наук та структури наукового дослідження;
- вивчення філософських основ педагогіки й психології;
- аналіз динамік розвитку науки, її світоглядно-аксіологічних вимірів.

Завдання вивчення курсу «Філософія науки» зводяться до таких позицій:

- культивування гуманістичного за змістом світогляду, системи поглядів на техніцизовану, наукизовану дійсність в умовах постнекласичного типу раціональності і науки, коли обстоювані суб'єктом цінності й цілі здетермінують не лише результати дослідження, але і його об'єкт;
- формування норм, цінностей, шляхів збагачення наукової культури аспірантів, наповнення її сучасним змістом як умови переходу від відтворення об'єктивної дійсності до наукової діяльності у формах буття культури;
- формування у майбутніх докторів філософії досвіду застосування системи наукових підходів, навичок, знань і наукового методу, що забезпечують адекватну їх діяльність у світі сучасної науки.

У результаті вивчення освітнього компонента здобувач повинен набути таких **компетентностей**:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Сформованість системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору; здатність до абстрактного та критичного мислення, аналізу й синтезу інформації.

ЗК 9. Здатність діяти на основі етичних міркувань, дотримуватися наукової доброчесності в професійній та науково-дослідницькій діяльності.

ЗК 10. Здатність генерувати нові ідеї (креативність), виявляти ініціативу (лідерство) та підприємливість, ефективно діяти в команді.

Фахові компетентності (ФК):

ФК 1. Здатність демонструвати знання філософсько-світоглядних засад сучасного стану, тенденцій розвитку і наукових досягнень у початковій та вищій освіті.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати, розуміти й усвідомлювати методологічні функції філософії освіти, основні парадигми, закономірності й загальні тенденції розвитку освіти.

ПРН 9. Здійснювати порівняльно-педагогічний аналіз моделей розвитку світових систем вищої та початкової освіти.

ПРН 25. Здійснювати пошук і впроваджувати прогресивні ідеї, практики у професійній та науковій діяльності; дотримуватися принципів академічної доброчесності; проявляти авторитетність, інноваційність, високий ступінь самостійності.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання: Інформаційні пакети спеціальностей, навчально-методичні комплекси дисциплін; фонди наукової бібліотеки університету, у тому числі передплачувані періодичні видання та депозитарій; фонди історико-краєзнавчого музею та Національного історико-культурного заповідника «Глухів»; сайти університету та факультетів; технічні засоби навчання, комп'ютерний клас; історико-педагогічний музей, музей рідкісної книги; не менше 30% навчальних аудиторій забезпечено мультимедійним обладнанням.

2. Організація навчання

Денна форма навчання

Тема	Кількість годин, відведених на:		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну роботу
Змістовий модуль I. Наука в системі філософського аналізу			
Тема 1. Освітньо-дисциплінарні засади філософії науки	2	-	8
Тема 2. Історичний розвиток філософсько-наукових знань і досліджень	4	2	4
Тема 3. Загальні закономірності, соціальні функції науки.	2	4	4
Тема 4. Гносеологія науки.	2	-	8
Тема 5. Онтологія та епістемологія науки	2	2	4
<i>Разом:</i>	12	8	28

Змістовий модуль II. Методологічні та логіко-гносеологічні засади розвитку науки в системі філософського знання і культури			
Тема 6. Наука як знання	2	2	8
Тема 7. Наукове дослідження. Науково-дослідницькі форми	-	4	6
Тема 8. Методологія як форма самосвідомості науки	2	2	6
Тема 9. Класифікація методів науки	2	2	6
<i>Разом:</i>	6	10	26
Разом годин:			
	18	18	54

Заочна форма навчання

Тема	Кількість годин, відведених на:		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну роботу
Змістовий модуль I. Наука в системі філософського аналізу			
Тема 1. Освітньо-дисциплінарні засади філософії науки			6
Тема 2. Історичний розвиток філософсько-наукових знань і досліджень			10
Тема 3. Загальні закономірності, соціальні функції науки.			10
Тема 4. Гносеологія науки.	2		10
Тема 5. Онтологія та епістемологія науки			10
<i>Разом:</i>	2	0	46
Змістовий модуль II. Методологічні та логіко-гносеологічні засади розвитку науки в системі філософського знання і культури			
Тема 6. Наука як знання			10
Тема 7. Наукове дослідження. Науково-дослідницькі форми			10
Тема 8. Методологія як форма самосвідомості науки		2	10
Тема 9. Класифікація методів науки			10
<i>Разом:</i>	0	2	40
Разом годин:			
	2	2	86

3. Система оцінювання

3.1. Рейтинг здобувача з курсу складається з балів, що він отримує за:

- виконання завдань до семінарських занять;
- виконання ІНДЗ (у формі реферативного дослідження із теми, дотичної до предмету пошуку дисертації);
- опрацювання лекційного курсу;
- додаткових балів за участь у наукових заходах, написанні повідомлень, есе тощо.

Підсумковий рейтинг обчислюється за формулою:

$$R_{\text{під}} = R_{\text{сем.}} + R_{\text{індз}} + R_{\text{лек.}} = 45 + 35 + 20 = 100 \text{ балів, де}$$

$R_{\text{пр}}$ – рейтингові бали за виконання завдань до семінарських занять.

$R_{\text{індз}}$ (реферат) – рейтингові бали за виконання ІНДЗ.

$R_{\text{лекц.}}$ – рейтингові бали за опрацювання лекційного курсу.

3.2. Критерії нарахування балів.

Семінарське заняття оцінюється 5 балами:

«відмінно» – повна творча відповідь (більше 90% необхідної інформації), завдання семінарського заняття виконані творчо, без зауважень – 5 балів;

«добре» – повна відповідь (не менше 75% необхідної інформації), або повна відповідь з незначними помилками, які здобувач виправив після зауваження викладача. Завдання семінарського заняття виконані з незначними зауваженнями – 4 бали;

«задовільно» – повна або недостатньо повна відповідь на теоретичні запитання. Практичне завдання виконані із значними зауваженнями – 3-2 бали;

«достатньо» – участь в обговоренні теоретичних питань практичної роботи.

Завдання до семінарського заняття виконані частково (50%) – 1 бал.

За виконання практичних робіт здобувач може отримати максимум 45 балів.

ІНДЗ (дослідження у формі реферату) оцінюються 35 балами:

Критерії оцінювання:

– актуальність обраної теми та її кореляція із темою дисертації – 5 балів;

– розгорнутий план реферату – 2 бали;

– обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів досягнення мети дослідження – 3 бали;

– самостійний та критичний аналіз змісту першоджерел. Логічність викладу матеріалу – 15 балів;

– доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, шляхи розв'язку проблеми (при презентації результатів дослідження) – 5 балів;

– дотримання вимог щодо технічного оформлення реферату – 5 балів.

Загальна оцінка:

«відмінно» – завдання реферату виконано без зауважень – 25-35 балів;

«добре» – завдання реферативного дослідження виконано з незначними зауваженнями, які здобувач виправив самостійно – 20-25 балів;

«задовільно» – завдання реферативного дослідження виконано з певними недоліками, частину з яких здобувач виправив самостійно – 15-20 балів;

«достатньо» – завдання реферативного дослідження виконано частково, самостійно виправити помилки здобувач не може – до-15 балів.

Опрацювання питань лекційного курсу оцінюється 20 балами:

«відмінно» – повне опрацювання питань лекційного курсу (не менше 90% потрібної інформації) – 20-15 балів;

«добре» – достатньо повне опрацювання питань лекційного курсу (не менше 75% необхідної інформації) або повне з незначними неточностями – 15-10 балів;

«задовільно» – неповне опрацювання питань лекційного курсу (більше 60% необхідної інформації) – 10-5 балів;

«незадовільно» – опрацювання питань лекційного курсу менше 60% необхідної інформації з грубими помилками 0–5 балів.

Здобувачі, рейтинг яких по закінченню вивчення курсу складає більше 60 балів, мають право залишити за собою набраний упродовж навчання рейтинг та отримати підсумкову оцінку.

Здобувачі, які по закінченню вивчення курсу набрали менше 60 балів з метою підвищення рейтингу, виконують контрольну роботу (тестові завдання), що оцінюється 20 балами. У такому випадку підсумковий рейтинг обчислюється за формулою:

$$R_{\text{під}} = R_{\text{сем}} + R_{\text{реф}} + R_{\text{лк}} + R_{\text{кпр}}, \text{ де}$$

$R_{\text{сем}}$ – рейтингові бали за виконання завдань до семінарських занять.

$R_{\text{реф}}$ – рейтингові бали за виконання ІНДЗ.

$R_{\text{лк}}$ – рейтингові бали за опрацювання лекційного курсу.

$R_{\text{контр.}}$ – рейтингові бали за контрольну роботу (підсумковий тест).

Загальна сума балів у такому випадку не може перевищувати **80** балів.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

№з/п	Види навчальної діяльності, кількість тем	Максимальна кількість балів за одну тему	Загальна кількість балів	Форма підсумкового контролю
1.	Опрацювання лекційного матеріалу		20	Екзамен
2.	Практичні заняття (9)	5	45	
3.	Індивідуальна робота (1)	1	35	
4.	Контрольна робота (тестові завдання (1)	20	20	

Шкала оцінювання

За школою ECTS	За 100 бальною шкалою ECTS	Значення оцінки за рівнями сформованості ЗК, ФК, ПРН
A	90-100	Високий рівень володіння сформованими компетентностями, ПРН
B	82-89	Достатній рівень володіння ЗК, ФК, ПРН
C	74-81	Середньо-достатній рівень володіння ЗК, ФК, ПРН
D	64-73	Середній рівень володіння ЗК, ФК, ПРН
E	60-63	Рівень оволодіння ЗК, ФК, ПРН нижче середнього
FX	35-59	Низький рівень сформованості ЗК, ФК, ПРН
F	1-34	Дуже низький рівень сформованості ЗК, ФК, ПРН

4. Політика курсу:

Академічна доброчесність. Викладання та засвоєння навчального компоненту «Філософія науки» передбачає:

- сталу волю до сумлінної інтелектуальної праці, орієнтованої на пошук істини та суспільне благо;
- суворе дотримання принципів інтелектуальної власності;
- підпорядкування своїх дій виключно вимогам та логіці неупередженого наукового дослідження, а не особистим інтересам чи соціальній кон'юктурі;
- здатність брати на себе відповідальність за процес та результати дослідження, не фальшувати і не симулювати їх;
- суворо дотримуватися прав інтелектуальної власності та наукового пріоритету;
- не припускати плагіату: усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту з коректними текстовими запозиченнями, які не повинні перевищувати 20%.
- сприяти утвердженню у науковому співтоваристві норм інтелектуальної відповідальності, чесності, сумління, високих теоретичних стандартів.

До усіх студентів освітньої компоненти гарантується неупереджене ставлення і справедливе оцінювання результатів роботи. Високо цінується дотримання принципів академічної доброчесності. Навіть окремий випадок порушення академічної доброчесності є серйозним проступком, який може призвести до несправедливого перерозподілу оцінок і загального рейтингу студентів. Здобувачі, які проявили академічну нечесність під час виконання завдань (тестів) та контрольних заходів, притягуються до

академічної відповідальності – нульової оцінки для цього завдання із відповідним зниженням підсумкового балу.

За порушення академічної доброчесності у процесі вивчення курсу здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (тестування, контрольна робота);
- повторне проходження курсу.

Відвідування занять.

Відвідування лекційних занять є добровільним вибором здобувача. Лекційні та семінарські заняття проводяться згідно з розкладом. Результати виконання завдань до семінарських занять чи опрацювання питань лекційного курсу (за умов самостійного вивчення) мають бути представлені викладачу на перевірку відповідно до розкладу занять особисто під час їх проведення або в режимі on-line, але не пізніше ніж до наступного семінарського чи лекційного заняття.

Матеріали самостійно опрацьованих лекцій (тезисний конспект) та практичних робіт мають бути надіслані на e-mail, Viber викладача або у Google Classroom курсу.

5. Інформаційне забезпечення:

Основна література

1. Добронравова І.С. Філософія науки. Київ: Либідь, 2007.
2. Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки: підручник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 223 с.
3. Касавин І.Т., Пружинин Б.І. Філософія науки. Філософская энциклопедия. В 5-ти т. Т. 5. Москва, 1999.
4. Кедров Б., Спиркин А. Наука. Филос. энцикл.: В 5-т. Т. 3. Москва, 1964.
5. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. Москва, 2004.
6. Кохановский В.П. Философия и методология науки. Ростов: Феникс, 1999. 325с.
7. Кремінь В. Г., Ільїн В. В. Людина у викликах цивілізації: від минулого - до майбутнього: Людина. Освіта. Соціум : монографія. Київ : Грамота, 2020. 248 с.
8. Крымский С. Б., Парахонский Б. А., Мейзерский В. М. Эпистемология культуры: введение в обобщенную теорию познания. Киев, 1993.
9. Кузнецов Н.И. Наука в её истории (Методологические проблемы). Москва, 1982.
10. Кун Т. Структура научных революций. Москва, 1932.
11. Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури. Київ, 2000.
12. Максютя М.Є. Філософія науки: навч. посібник. Київ : Урожай, 2004.
13. Пікашова Т.Д. Развитие научных знаний у XIX столетии. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський ун-т», 2000. 182 с.
14. Семенюк Е.П. Мельник В.П. Філософія сучасної науки і техніки. Львів : Світ, 2006.

Допоміжні джерела інформації

1. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в XXI век. Москва, 1990.
2. Бичко А.К. У истоков христианского иррационализма. Киев, 1984.
3. Бичко І.В. Постмодерн: спроба нового підходу до проблеми свободи. Філософ.-антропол. читання'99. Київ, 2000.
4. Булатов М.О. Багатоманітність методів: історико-філософський екскурс. Філософ.-антропол. читання'97. Київ, 2000.
5. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. Москва : Наука, 1989.
6. Возняк Т. Семантичний простір мови. *Тексти та переклади*. Харків, 1998.

7. Волков Г.Н. Качественные и количественные методы в изучении науки. *Будущее науки: Перспективы. Гипотезы. Нерешенные проблемы. Международный ежегодник*. Вып. 3. Москва, 1980.
8. Гайденко П.П. Эволюция понятия науки. Становление и развитие первых научных программ. Москва, 2000.
9. Губерський, Л. В., Ільїн В.В., Кремень В. Г. Ескізи про мудрість. Від міфу до істини : навч. посібник. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2019. 317 с.
10. Діяков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ, 2000.
11. Добров Г. М. Наука о науке. Київ, 1989. 208 с.
12. Добронравова И. С. Синергетика: становление нелинейного мышления. Київ, 1990.
13. Добронравова І. С. Філософія науки. Київ : Либідь, 2007.
14. Добронравова І. С., Сидоренко І.С. Філософія та методологія науки. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008
15. Домбровський Б. Казимир Твардовський та його школа (синтез етики і логіки). *Філософська і соціологічна думка*. 1996. № 1-2.
16. Заиченко Г.А. История западной философии. Класика против посмодернизма. Днепропетровск, 2000.
17. Иванова Н.Я. Социально-культурные функции естественных наук. Киев, 1977. – 159 с.
18. Ильенков Э.В. Диалектическая логика. Москва, 1984.
19. Ильин В.В., Калинин А.Т. Природа науки. Москва, 1986.
20. Ильин В.В. Теория познания. Эпистемология. Москва, 1994.
21. Ильин И. Постмодернизм от истоков до конца столетия (эволюция научного мифа). Москва, 1998.
22. Йолон П. Тенденції розвитку сучасної методології науки. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 7-8.
23. Кара-Мурза С. Г. Развитие исследовательских методов как объект истории науки. *Вопросы философии*. 1983. № 1.
24. Кочергин А. Н. Научное познание: формы, методы, подходы. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1991. 274 с.
25. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ, 2003.
26. Кримський С.Б. Наука в контексті культури. *Філософська думка*. 1986. №. 1.
27. Кузнецов Н.И. Наука в её истории (Методологические проблемы). Москва, 1982.
28. Кун Т. Структура научных революций. Москва, 1932.
29. Лукьянец В. С. Философия науки: тернистый путь в век глобализации. *Практична філософія*. 2001. № 2.
30. Максюта М. Е. Мовна картина світу: актуальність сенсожиттєвості. *Мультиверсум: Філософський альманах*. Вип. 31. Київ, 2002.
31. Максюта М. Є. Філософія науки : навч. посібник. Київ : Урожай, 2004.
32. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. Москва : Прогресс, 1990. («Наука и культура», «Мысль в культуре»).
33. Печчеи А. Человеческие качества. Москва : Прогресс, 1985.
34. Попович М. В. О философском анализе языка науки. Київ, 2006.
35. Попович М. В. Раціональність і виміри людського буття. Київ.: Сфера, 1997.
36. Попович М. В. Философские вопросы семантики. Київ, 1995.
37. Пригожин И., Стэнгерс И. Порядок из хаоса. Москва, 1986.
38. Пуанкаре А. О науке. Москва, 1983.
39. Семенюк Е. П., Мельник В. П., Семенюк Е. П. Філософія сучасної науки і техніки. Львів : Світ, 2006.

40. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы. Москва, 2006.
41. Табачковський В. У пошуках невтраченого часу. *Філософська думка*. 2002. № 4.
42. Толстых В. И. Глобализация в социокультурном измерении. *Практична філософія*. 2001. № 2.
43. Фуко М. Что такое автор? *Воля к истине*. Москва, 1996.
44. Хакен Г. Основные понятия синергетики. *Синергетическая парадигма*. Москва, 1999.
45. Черняк В. С. История. Логика. Наука. Москва, 1996.
46. Чуйко В. Л. Особливості предмета дослідження філософії науки. *Практична філософія*. 2001. № 1.
47. Чуйко В. Л. Реконструктивна рефлексія в філософії науки: автореф. дис... доктора філософських наук: 09.00.02. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2001. 42 с.
48. Чуйко В. Л. Чотири методології філософії науки: особливості та сфери застосування. *Філософська думка*. 2000. № 1. С. 3-26.
49. Шинкарук В. І. Єдність діалектики, логіки і теорії пізнання: Вступ до діалектичної логіки. Київ, 1977.
50. Эллюль Ж. Технологический блеф. Философия науки, 1991. № 9.
51. Энциклопедия эпистемологии и философии науки. Под ред. И. Касавина. Москва : Канон, 2009

Інформаційні ресурси

1. Данилов Ю. Фрактальность [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.humans.ru/humans/69116>
2. Декарт Р. Правила для руководства ума [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ru.philosophy.kiev.ua/library/descartes/rukov.html>
3. Добронравова І. С. Синергетика: становление нелинейного мышления [Електронний ресурс] Київ, 1990. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua>
4. Добронравова І. С., Фінкель Л. С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації [Електронний ресурс] :Соціологія: теорія, методи, маркетинг. Київ, 2005. № 1. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua>
5. Добронравова І. С. Норми наукового дослідження в нелінійному природознавстві [Електронний ресурс]. *Філософська думка*. 1999. № 4. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua>
6. Добронравова І. С. Постнекласичне знання як процес – київська філософська школа надає засоби розуміння [Електронний ресурс]. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Добронравова І.С., Конверський А.Е., Кремень В.Г. [та ін.]. *Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації*. Збірник наукових праць. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2011. С. 161-172. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
7. Добронравова І. С. Філософія та методологія науки : підручник. [Електронний ресурс]. І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 223 с. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
8. Лакатос И. История науки и её рациональные реконструкции. Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки [Электронный ресурс]. Москва : Прогресс, 1978. С. 203-235. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
9. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ [Электронный ресурс]. Москва : Медиум, 1995. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
10. Лоренц К. По ту сторону зеркала [Электронный ресурс]. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>

11. Мамардашвили М. Картезіанські роздуми. [Електронний ресурс]. Київ : Стилос, 2000. 311 с. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
12. Найдыш В. М. Концепции современного естествознания [Электронный ресурс] Москва : Мысль, 1999. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
13. Патнэм Х. Реализм с человеческим лицом [Електронний ресурс]. *Аналитическая философия: становление и развитие: Антология*. Москва, 1998. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua>
14. Поппер К. Логика и рост научного знания. [Электронный ресурс]. Москва : Прогресс, 1983. 252 с. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
15. Сітько С. П. Квантово-механічна основа багатоманітної диференційної стійкості живого [Електронний ресурс]. *Фізика живого*. 2005. № 1. Режим доступу: <http://www.sergiysitko.org.ua>
16. Тарасенко В. В. Метафізика фрактала [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.synergetic.ru/>
17. Тулмин С. Концептуальные революции в науке. *Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки*. [Электронный ресурс]. Москва : Прогресс, 1978. С. 170-190. Режим доступу : <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
18. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположних методологій філософії науки [Електронний ресурс]. Київ : Центр практичної філософії, 2000. Режим доступу: <http://www.philsci.univ.ua/biblio/>
19. Яновский В. В. Фракталы: возникновение новой парадигмы в физике [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://universitates.kharkov.ua/2003_3/fractals.htm